

Allah rəhmət eləsin, onunla çox görüşlərimiz, söhbətlərimiz olub. Son günlər nədənsə hamısı birdən-birə gəlib gözümün qabağında dayandı. İndi istəməsin, mənə böyük hörməti vardı. Sənətdən danışardıq, nələrisə müzakirə edərdik. Söhbət əsnasında razılaşmayacağımız məqamlar da üzə çıxardı. Amma heç vadə mübahisə etməz, hirs-hikkəylə sözünü yeritməzdi. Mövqeyimə, fikirlərimə sayğıyla yanaşardı.

Qərībəydi Mikayıl Mirzə, bir andaca kükrəyər, coşar, barıt kimi partlayar, ağzından od-alov yağdırardı. Bəzən belə anların ardından əsəbi, çılğın xarakterinə uyğun tərzdə sonda deyilməli sözü əvvəldə söylərdi. Qan qaralardı, ürək göynərdi bu mənərdən. Beş-cə dəqiqə keçməmiş Mikayıl sakit, fağır uşağa döndərdi. Bir az qabaqkı hərəkətlərinə peşmanlayardı. Üzrxahlıq eləməyə də gücü çatardı. Ürəyi təmiziydi, orda kin-küdurətə yer yox idi, ona görə. Dostcanlığı da vardı, haraya yetişərdi, özündən imkansız əl uzadardı... Evsizlik, məhrumiyyət görmüşdü, özü özünə arxa durub, şöhrətə sarı daşlı-kəsəkli yollarla irəliləmişdi. Dara düşəni anlamağı bundan yanaydı. Mikayıl Mirzə klassik və müasir biçimli qiraətçiliyin mənim üçün doğma olan digər bir sənətkardan - Həsən Əblucdan sonra axırıncı istinad nöqtəsiydi. Heyf, tək onun gedişinə yox, iddiası imkanlarından böyükklərin, at oynadanların ümidinə qalan, günü gündən cılızlaşan sənətə heyf.

Mikayıl Mirzə Azərbaycan mədəniyyətinin danılmaz faktorudur. Gerçəkliyimizin özünə-məxsus nümunəsidir, insan tipidir. Milli teatr, kino, televiziya, bir sözlə verbal və vizual sənətin təkrarsız siması oluban, şəxsiyyət və sənətkar vəhdətinin mübahisə obyektini kimi də diqqətçəkəndir.

Enerji mənbəyidir o. Bu enerjini nələrə sərf etmək olmazdı? Allah bilir. Mikayıl Mirzənin enerjisi Söze, Səse və bütün bunları əsrələr, qərinələr boyu dinləyən, danışan, qulaq kəsilən insanlara tuşlanıb.

Mikayıl Mirzə adi uşaqlıq illəri yaşamayıb. Və bu yəqin ki, yalnız mənim qənaətim deyil. Halallığın, zəhmətin, söze ilahi məhəbbətin içində böyüyüb. Ağılı kəsəndən indiki balaların görmədiyi, duymadığı, yaşamadığı mühitə düşüb. Bayatılar, holavarlar, oxşamalar, alqışlar, yaxşı-yamanı, düz-əyrini saf-çuruk eləyən söhbətlər, nəsihətlər. Allahın böyük istedad payını əsirgəmədiyi Mikayıl da bütün bunları yığib çinədanına, söz-söhbətlərin şəhdini-şirəsinə çəkib, maqnit yaddaşında onlara yuva qurub.

Məktəb yaşlarından sehlənib. Teatr onu necə ovsunlayıbsa, dram deməyinə ayaq açıb, başlayıb roldan-rola girməyə. Və bir də o zaman ayılıb ki, dağ seli tək kükrəyən Səsin, vulkan püskürtüsünə bənzər enerjinin qarşısında tablamlar. Üzünü teatr səmtə tutmağa ələcsizdir.

Mikayıl Mirzə özü bir teatrdır. Bu teatr Mikayilla başlayıb onunla da qurtarır. Öz teatrının aktyoru, rejissoru, dramaturqu, teatrşunasıdır Mikayıl. O canlı tamaşadır. Bu tamaşanı özü yazıb, özü qurub, özü oynayır. Onun tamaşasına müdaxilə etmək, rol davası döymək əbəsdir.

Çox istedadlı yozucu və yazıçıdır. Ululardan üzü bəri deyilən, ağızdan-ağıza ötürülən, süzülə-süzülə, az-maz hissəsi yazıya alınan məsəlləri, rəvayətləri, müxtəlif folklor nümunələrini elə yozsun ki, mətin-qutun qurusun. Qələm işlətməyi də öz yerində. Bədii yaradıcılıqdan mətbuatıcaan yol keçib. Nələr yazmayıb? Hekayə, esse, məqalə, resenziya, portret-çərk... Gözəl dildə, peşəkarcasına. Yazdıqlarının neçəsini özüm oxumuşam. 1970-ci illərdə yazılanları da var arasında, son zamanlar işıq üzü görən də. Heç biri də maraqsız qarşılanmır.

Qiraətin axırıncı istinad nöqtəsi

Mikayıl Mirzə Azərbaycan mədəniyyətinin işıqlı siması kimi xatırlanır

Görüşlərimizin birində onu fikirli görüb ovqatına uyğun sual verdim:

- Nədən belə dalğın?

- Nədən yox? Halımnan, mühitimnən, baş verənlərdən, söz didişməsindən... Bunlar az-dımı?

- Yeterlidir. Düşünüb də çarə tapa bilirsiz?

- Hardan? Buna gözəgörünməz tanrı əli, tanrı duası lazımdı. Yoxsa çətin yərbəyer ola. Qərībədi ey, dünya həmişə nizamıdır. Bəzən nəyin niyə belə səf-səf düzöldüyünü anlamırsan. Görünür, bu, ilahinin, kainatın, təbiətin nizamıdır. Yəni əyri olmasa, insan düzün də varlığını, onu kəsəcəyini bilməz. Nədən olmasa, aqillər, kamillər öz mərtəbələrində duyulmaz. Nahaqdan hələ min əvvəl böyük türk şairi Yusif Balasaqunlu deməyib ki, pərtəm birçə kişi tapmadığımdan, dərd bəşimnan basır, qəm ayağımdan. Demək, o vədə də aqillər, üləmələr olub, dünyanın gərdişini saf-çürük eləyib bu hikməti söyləyiblər. İndi cəmiyyət söz yığnağına, qeybət bazarına dönüb. Kim nə danışır, nə deyir, fərqi nə varan az tapılır, Söz quruş qədər qiymətsiz.

Pausa. O düşünür. Gözlərdə ən müxtəlif ifadələr...

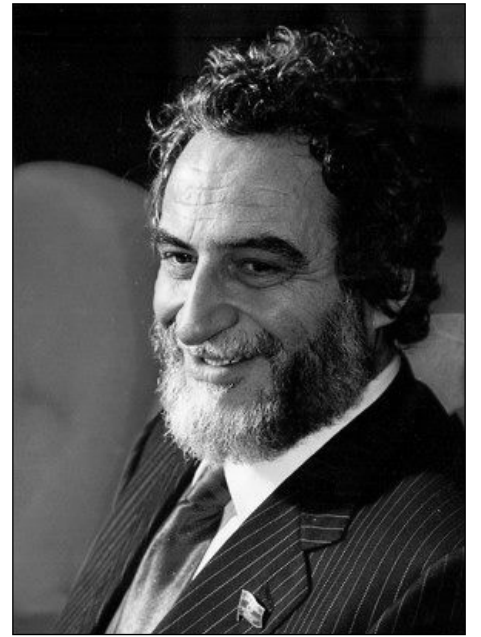
Sənət mədəni siyasətdir. Əgər sən öz mədəni siyasətini aparmırsansa, istədiyin effekt alınmırsa, rahatlıq tapmırsan, əlin-ayağın işdən soyuyur. Amma vaxt varıydı ağzı dolusalonlar, çəpərsiz meydanlar, izdihamlar sanki himə bəndiydi. Bir kəlməyənən aləm dəyirdi bir-birinə. Salon, meydan dəniz tək çalxalanırdı...

Salonlara sığmayan cəsur şerim, er şerim, Təpədən dırnağacan silahlı əsgər şerim. Mən sənin qüdrətinlə, sənin söz raketinlə Min düşməni bayrağını torpağa saldıraram. Sənin qüdrətinlə mən, Dərbənddən Təbrizəçən Bütün Azərbaycanı ayağa qaldıraram.

İmkanlarımı, Səs-Söz möcüzəsi yaratmaq hünerimi bilərəm. Və əgər soruşsalar nəyini bəyənsən, nəyindən arxayınsan, yekəxanəliq çıxmasın, Söz sərrafı olmağımı qeyd edərdim. Allah şahiddir ki, özümənən razı deyiləm. Ancaq istedadıma, aktyor, bədii qiraətçi kimi potensialıma belədem. Və heç inanmadığım gəlmir ki, insaf-mürvəti əldən yerə qoymayan bir kimsə istedadımın bu tərəflərini dansın, qiymətləndirməsin. Çünki mən bunun elməne yığurub sənət-sənətkar kundəsi yapmışam. Tələbə vaxtı institutun kitabxanasında nə kitab vardsa oğurladım, sadəcə, oxumadım, acgözlüklə gözümə təpdim. Onsuz da hələ rəyonda olanda oxumaqdan gözüm az qala tu-

tulmuşdu. Burda bir az da betər günə düşdüm. Üçüncü kursda dərslər vermişdilər mənə. Rəsmən olmasa da müəllim idim. Dərsə gəlməyən müəllimləri əvəz eləyirdim. Cavan uşağıydım. Gündüz oxuyurdum, gecələr işləyirdim. Təqaüdlə dolanmaq çətin idi. İş növbəm olmayanda hərdən tədris teatrında rolumu məşq edə-edə səhəri dirigözlü açdığım da yadıma gəlir. Yorulmaq, tükenmək bilmirdim. Radioya da çox çağırırdılar... Teatrda işləyə işləyə institutda səhnə danışığından dərslərdə tələbələrimlə bahəm özüm də öyrənirdim. Ən müxtəlif məşqləri nəzəri-təcrübi axarda özüm düzüb-qoşurdum. Moskvada təsdiq olunan, rus mühiti üçün yazılan proqramı yerli şəraitə uyğunlaşdırırdım. İndi danışa-danışa yadıma düşür ki, folklorumuzdan, şifahi xalq ədəbiyyatından qaynaqlanan neçə nəfəs-dil məşğələləri tərtib etmişdim. Hələ yanılmaqlar düzəltmək mərazimi demirəm. Mənim dərslərim özgə aləmiydi. Sözlərin min-bir çalarını açıb göstərirdim. Bir dəfə belə məşğələlərin birində it hürüşməsinə bənzər səs-nəfəs məqamlarını işləyirdik. Düz biz olan otağın üstündə, iki mərtəbə yuxarıda da rəhmətlik Aslan müəllim (o zamankı İncəsənət İnstitutunun sabiq rektoru, filosof Aslan Aslanov) otururdu. Bir də gördüm kişi gəldi ki, ə, bu nədi it kimi hürürsünüz. Dedim, a kişi, ağzının danışığını bil, dərslər keçirəm. Gücnən əsəblərimi cilovladım, mən də Allah göstərməsin, coşdum, qurtardı. Nə başını ağrıdım, bu yolları, mərhələləri keçmişəm. Bəzən teatrda Sözlə oynamaq məharətini göstərə bilmirdim. Çünki müəyyən biçimləri olan səhnədi, tamaşadı, roldu, çox o

biətin dilini hamıdan yaxşı bilirdi. Məmməd Arazın əksər şerlərində qabaqcıdan belli qafiye gəlməyə də bir söz, bir fikir də artıq, yersiz deyil. Ona qafiyənin sirri var. Cavanlığımda Cavidin "Azər"ini özüm tək tamaşa kimi qurub oynayırdım. İndiyəçən teatr aləmində o məlum sənət hadisəsindən bəh-bəhlə danışılır. Bir kimsə mənə sonra "Azər"i o cür yarada bilməz. İndi beynimdə gecə-gündüz fırlanan "Aydın"dır. Otuz ilin yol yoldaşığı. Bir şəkli, bir dialoqu yoxdur ki, əzbər bilməyim. İnşallah, gözəl bir quruluş yapacağam.

Mikayıl Mirzə susur. Deyəsən, məndən ayrılıb ağzı dolusalona girir, qom-qom güllər səpilir üstünə. Xoşbəxt artist təbəssümüylə "bir dəstə gül verdi, Nərgiz balamız bizə, çiçək təzə, gül təzə..." deyir. Gülüm-sər çöhrəsi qayğılanır, Mikayılın.

Vaxtilə bərk məşğuluydum elmənen, gecə-gündüz oxuyurdum, öyrənirdim. Ona görə indiki jurnalistlərin çox vaxt yazdıqlarını bəyənmirəm də... Yaxşı gündəliyim vardı, "Oğul borcu" adlı bir yarımqı romanım da. Hamısı məhv oldu. Pünhan qalsa yaxşıdı...

Son kəlməni elə deyir, sanki dərinədən ah çəkir.

- Saz çalmağım da varıydı uşaqlıqda. Heyif o zaman qardaşımın qəzəbinə tuş gələn sazım parça-parça oldu və mənim içimdə arzularım da çiləkləndi. Danışdıqca anamın bayatıları, qarğış qarışıq alqışı, atam qaçaq Şahvələdin dərslək olası əməlləri yadıma düşdü. Anam "səni igid öləsən" deyib qarğayırdı. Bir həsir, bir məmmədnəsiyirdik, amma kişi özünü elə tox tutardı ki, hamı üstümüzə borca gələrdi. Atam da özgəsindən borc alıb, gələni yola salardı, soruşanda da deyərdi, qoy bizi imkanlı bilsinlər. Bunlar mənim həyat kitabımın hər gün vərəqlədiyim səhifələridi.

- Nə zamansa Tanrı dərgahında, vətən qarşısında "Əlimnən bu gəlir, gördüyüm budur... Məni bağışlayan olarmı? Çətin!" - deməyə ehtiyac qalmayacaq?

- Çətin.

Lal səhnə. İfadəli gözlər. Dərindən köks ötürmə... Aydın, cinni Mustafa, Sarabski, şair Kirmani, günahsız Abdulla, Elxan, Fərhad... - Mikayıl Mirzə görünməz uzaqlıqda bir nöqtə tapıb da, gözünü ora zilləyir. "Pərdə" düşür. Növbəti oyunun vaxtına birlinmir... SON.

Seymur Elsevər
seymur_elsever@yahoo.com

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.